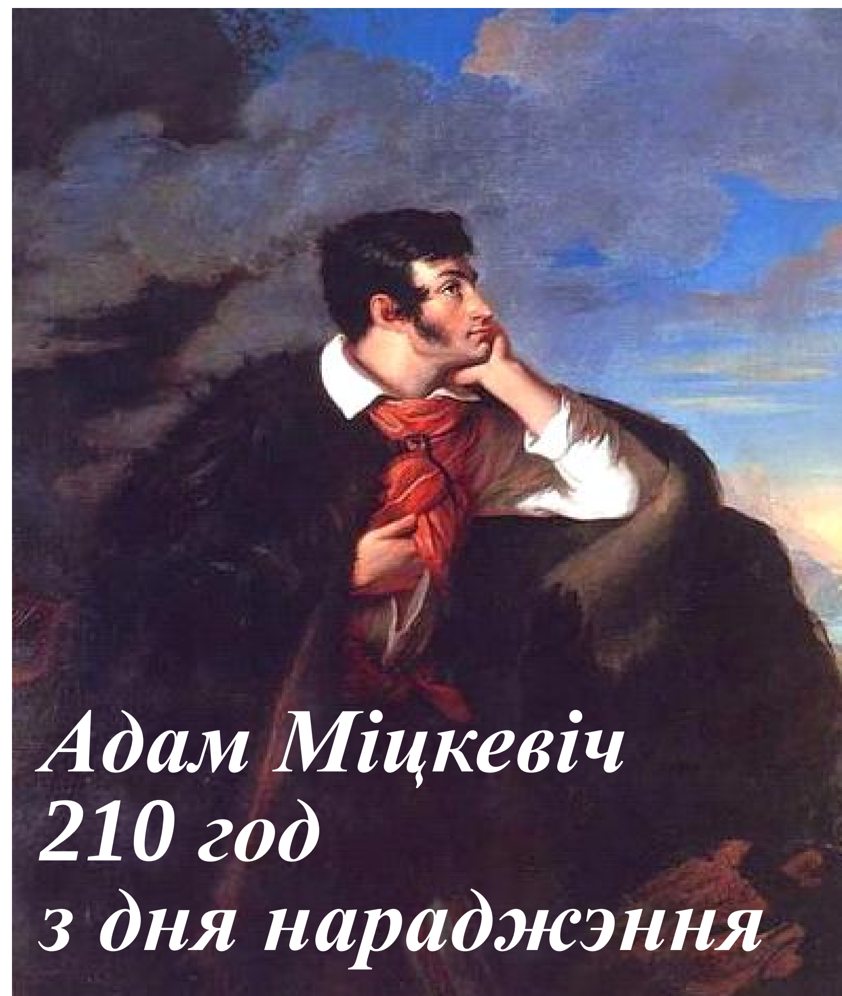
ALTANKA

краязнаўчы
бюлетэнь

№ 1 2008 год

ALTANKA

№1 (16)’ 2008

краязнаўчы бюлетэнь

выдаецца са студзеня 1999 года

выданне эколага-краязнаўчага грамадскага аб’яднання “Неруш”

заснавальнік і галоўны рэдактар Уладзімір ЗУЕЎ

Распаўсюджваецца бясплатна, на правах рукапісу.
Пры передрукоўцы спасылка абавязкова.
Наклад 100 асобнікаў.

Адрас для карэспандэнцыі:
вул. Наканечнікава, д.3, кв.115.
г.Баранавічы 225416
E-mail: wald_k@rambler.ru
Http:/www.nerush-by.narod.ru

Дадзены выпуск бюлетэня даступны ў pdf-фармаце на сайце ЭКГА “Неруш” у раздзеле “Публікацыі”

Над нумарам працавалі:
Уладзімір Зуеў, Вольга Майсюк, Алена Юркевіч

Змест нумара:

Певец Літвы 3
В гости к Мицкевичу 4
Адам Мицкевич в Крыму:
от Евпатории до Алушты 10
Шляхам Пана Тадевуша 16
Карчма на Беларуси 18
Праект гістарычнай рэканструкцыі кветніка і
агарода музея-сядзібы Адама Міцкевіча ў Завоссі 28
Пушкін - Міцкевіч: узаемапераклад 30

ПЕВЕЦ ЛІТВЫ

«Певцом Литвы» называў Адама Міцкевіча Аляксандар Пушкін. Згадваючы яго падарожжа па Крыме, расейскі паэт у дадатку да «Яўгенія Анегіна» заўважыў галоўны пафас Міцкевічавай паэзіі:

Там пел Мицкевич вдохновенный
И, посреди прибрежных скал,
Свою Литву воспоминал.

Для Адама Міцкевіча Літва-Беларусь - гэта, перад усім, яго родная Наваградчына. У беларускай зямлі - усе карані паэта. З беларусаў, ад нейкага Міцькі, паходзіць увесь род Міцкевічаў. Тут, у Беларусі, нарадзіліся і жылі яго бацькі - маці Барбара Маеўская (вёска Чамброва на Наваградчыне) і бацька Мікалай Міцкевіч, менскі каморнік і наваградскі адвакат - тыповая беларуская «шарачковая» шляхта.

Тут, на хутары Завоссе (цяпер Баранавіцкі раён), 210 год таму назад, 24 снежня 1798 года ўбачыў свет і сам Адам Міцкевіч.

З Завосся бацькі неўзабаве перабраліся ў павятовы горад Наваградак. Тут юны Адам скончыў школу святых айцоў дамініканцаў, дзе вучыўся разам з Янам Чачотам, з якім пасябраваў на ўсё жыццё. На канікулы дзеці Міцкевічаў выязджалі спачатку ў Завоссе, да дзядзькі, а потым у недалёкі ад Наваградка маёнтак бацькавага сябра суддзі Растоцкага - Руту.

Уся творчасць Адама Міцкевіча прысвечана роднай беларускай зямлі. Вобразы яго паэзіі ўзяты з Наваградчыны і іншых мясцін Беларусі. У творах паэта мы бачым і рэальныя беларускія геаграфічныя назвы, пазнаём беларускія пейзажы.

Крубель, 1828

У паэтычных радках Адама Міцкевіча ва ўсёй велічы адбілася тагачаснае жыццё грамадства, наша мінуўшчына, чароўная прырода яго роднай Літвы.

Паэт-выгнаннік... Такі яго зямны лёс. Праз жыццёвыя пакуты і вялікія ўзлёты пачуцця ён тварыў паэтычныя радкі. Яго вершы, балады, паэмы - як малітвы, з якімі народы пракладалі шлях да свабоды. А сам паэт, хоць і не быў укрыжаваны паслугачамі тыраніі, але мусіў назаўжды ад’ехаць на Захад, дзе мог вольна думаць і пісаць, стаўшы жывым увасабленнем патрыятычных ідэалаў.

Ён жыў для звышмэты, для свабоды Бацькаўшчыны. Ён быў не проста таленавітым літаратарам-рамантыкам, але яшчэ і Прарокам Новых часоў, адзіным і непараўнальным пасля свайго новага нараджэння.

Рэдактар

В ГОСТИ К МИЦКЕВИЧУ…

Чтобы отдохнуть и открыть для себя что-то новое, порой не нужно ехать куда-то далеко, а достаточно оглянуться вокруг: наш красивый, богатый историей регион полон интересных памятников истории и культуры. Изучать их можно, путешествуя пешком или на велосипеде всей семьей или в компании друзей. В один из выходных дней июня 2008 года корреспондент «Зари» отправилась в подобный поход вместе со школьниками и студентами Барановичского госуниверситета. Нашим гидом стал преподаватель БарГУ, а также председатель эколого-краеведческого общественного объединения «Неруш» Владимир Зуев.

Грустная остановка

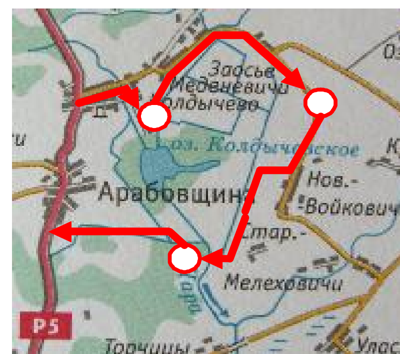
Наш маршрут мы решили начать в д. Колдычево, куда добрались из Баранович на рейсовом автобусе (направление на Городище и Новогрудок). Эта деревня печально известна тем, что в ее окрестностях в годы Великой Отечественной войны – с марта 1942 по июнь 1944 года – находился крупнейший на Брестчине концентрационный лагерь. Много слез повидала эта земля, страшные дела творили здесь гитлеровцы… После их отступления в окрестном лесу (урочище Михновщина) были найдены тела более 22 тысяч мирных жителей – русских, белорусов, поляков, евреев… В самой деревне об этом напоминает мемориал – он установлен прямо у дороги. В десятке метров от него поворачиваем на улицу Мицкевича (здесь же стоит указатель «Музей-сядзіба А.Міцкевіча»). Жилые дома заканчиваются, и на окраине бывшего усадебного парка видим еще один памятник, символизирующий скорбящую женщину – мать, а также остатки единственного сохранившегося лагерного барака, огороженные колючей проволокой. Лагерь был сооружен гитлеровцами на месте усадьбы Шалевичей, от которой в результате двух мировых войн ничего не осталось. Узники лагеря смерти, по рассказам очевидцев, содержались в бараках без печей и нар. Более половины из них

Остатки тюремного здания концлагеря

Карта маршрута

и зимой и летом существовали в таких нечеловеческих условиях под открытым небом…

Идем дальше. В стороне от нашего пути остается озеро Колдычевское, не раз упоминаемое в своих стихах Адамом Мицкевичем.

Грустные мысли постепенно уходят… Выросшая в «городских джунглях» молодежь не перестает удивляться и радоваться сельским пейзажам, а также встречам с плещущимися в пруду гусятами, мирно щиплющей травку лошадью, оглядывающим окрестности аистам…

Позади осталась деревня Меденевичи, и мы уже шагаем по улочкам деревни Заосье – по соседству с ней находится основная цель нашего путешествия – Музей-усадьба Адама Мицкевича.

Грустно смотреть на отдельные деревенские дома: ветхие, заброшенные, с заросшими высокой травой палисадниками… Но, уже подходя к усадьбе Мицкевичей, увидели такую картину, что сразу поверилось: все-таки есть будущее у этих красивых мест: дорогу нам преградили десятки аистов, слетевшихся сюда со всей округи за любимыми лакомствами – лягушками и грызунами, так как за день до этого на поле скосили траву. Да и в самой деревне нас проводил взглядом крылатый «символ счастья», восседавший на величавшей водонапорную башню гнезде.

Здесь жил Мицкевич

А в музее «Заосье» нас уже радушно встречал его директор Анатолий Иванович Евменьков. Экскурсия в его исполнении – это что-то: он так захватывающе рассказывает историю жизни известного поэта так, как будто сам был свидетелем тех давних собы-

Краткая справка

Территория маршрута проходит в пределах Новогрудской возвышенности. Диапазон высот над уровнем моря колеблется от 184 м (берег озера Колдыческого) до 212 (гора Жвирава) и 219,6 метров (гора Заосье).

Озеро Колдычевское находится в бассейне реки Щара, окружено Корытинским болотом. Имеет площадь 0, 55 кв.км, наибольшую глубину 2, 5 м, среднюю глубину 0, 4 м. На берегах озера с эпохи палеолита и мезолита (9-10 тысяч лет назад) существовало поселение первобытных людей. На месте бывших археологических раскопок установлен памятный знак.

В Зуев

тий. Доказательство тому – масса восторженных благодарностей в толстенной книге отзывов: на русском, белорусском, польском, английском… Есть даже загадочные отклики от китайских военных, посетивших музей год назад. Историю Мицкевича они слушали на русском языке, а потом исписали полстраницы иероглифами.

Кстати, после такого «погружения» даже у тех, кто мало до этого интересовался творчеством нашего земляка, мелькает мысль – «А не почитать ли мне «Пана Тадеуша»? (Испытано на себе. – Е.Ю.). Поэтому советую: лучше один раз услышать и увидеть все своими глазами.

«Возвращение пана Тадеуша»

Именно по поэме «Пан Тадеуш» в открытой ровно 10 лет назад – аккурат к 200-летию А.Мицкевича – и восстановленной по описаниям и рисункам Наполеона Орды и преподавателя Новогрудский гимназии Эдуарда Павловича усадьбе-музее и создавали реставраторы атмосферу и быт шляхетского фольварка 19 столетия. Ведь вещей, принадлежащих самому поэту, практически не сохранилось. А сам дом, где появился на свет великий поэт, был разрушен еще при его жизни, и исследователям пришлось немало попотеть, прежде чем удалось обнаружить его фундамент. В Первую

Музей-усадьба Адама Мицкевича “Заосье”

Надежда Галабурда, студентка БарГУ, пробует работать на старинных кроснах под чутким руководством директора музея А. Евменькова

Мировую войну в этих местах – через Кутовщину – Заосье – Войковичи – Уласы – Крошин – пролегала линия русско-немецкого фронта, и хутор Заосье сгорел в 1916 году, после проведения крупной кровопролитной Барановичской военной операции.

Экспозиции усадьбы постепенно пополняется новыми экспонатами. В небольшом амбаре, расположенном прямо напротив дома, к примеру, собраны различные хозяйственные приспособления, которыми наши предки облегчали свой труд и до сих пор хранившиеся у сельчан: к примеру, дощатая «стиральная машина», выдолбленная из ствола липы огромная бочка, маслобойка и многое другое.

По деревянной лестнице поднимемся на второй этаж: здесь находится жилая комната – кровать, круглый стол, медвежья шкура на полу… В похожей комнате молодой поэт ночевал, поздно возвращаясь со свиданий со своей возлюбленной Марылей из Тугановичей – из Заосья туда 8 км напрямую. Трагичную историю их любви, так вдохновившей поэта, также поведал нам Анатолий Евменьков.

В доме наше внимание привлекла книга «Пан Тадеуш» на польском языке – видно, что ей очень много лет. Она появилась здесь всего пару месяцев назад, и, по словам 90-летнего старичка, подарившего ее музею, это прижизненное издание поэмы Мицкевича. Анатолий Иванович поехал к нему за бричкой, но той уже не оказалось, и вместо этого вернулся с этим ценным экспонатом. По словам дедули, по этой книге мать в далеком детстве учила его читать: еще сохранились карандашные пометки на полях страниц.

А вскоре стены столовой украсит необходимый в доме каждого шляхтича атрибут – скрещенные сабли. А потом, поделился планами Анатолий Иванович, он хотел бы воссоздать женский наряд тех лет, в котором Зося – героиня «Пана Тадеуша» – выходила замуж, предпочев его обычному белому платью.

Но не только с пополнением экспозиции связаны дальнейшие планы. В расположенном в сотне метров от музея-усадьбы служебном здании достаточно помещений, чтобы открыть мини-отель, а рядом – кафе с блюдами национальной кухни. Пруд, что блестит неподалеку, очистить – и готово место для отдыха. Неплохо было бы организовать продажу сувениров, буклетов, открыток – многие захотели бы увезти с собой что-нибудь на память. В перспективе можно организовать пешие и велопоходы по богатым на достопримечательности окрестностям, и даже завести лошадей - конюшня в доме-музее в наличии имеется.

Три креста

Под впечатлением от уви-

Экспозиция музея

Дом-музей Адама Мицкевича «Заосье»

Время работы – с 10 до 17 часов
Выходной – понедельник, вторник

Тел: 8-(0163)-43-25-10,
8-(029)-520-62-70
Цена билетов
(по состоянию на лето 2008 г.):
Школьники, студенты – 750 руб.
(плюс 5000 руб. с группы за экскурсионное обслуживание)
Взрослые – 1500 руб.
(плюс 10000 руб. с группы)
Иностранные граждане – 5000 руб. (плюс 20000 руб. с группы)

денного и услышанного, мы отправились дальше по проселочной дороге. За плечами остались еще несколько километров пути и две деревни – Новые и Старые Войковичи.

В придорожном лесу то и дело встречались напоминания о располагавшемся здесь в 1930-е годы польском укрепрайоне «Верхняя Щара» – разбросанные взрывной волной остатки дотов. Между Старыми Войковичами и Арабовщиной мы сделали остановку у огромного каменного монумента, именуемого в народе просто: «Три креста». Орел смотрит на восток, а за его спиной возвышаются три огромных креста… Таблички на памятнике уже давным-давно кем-то «заботливо» скручены. Предполагают, что памятник появился он здесь в 1930-е годы и символизировал мощь польской армии.

Здесь полно оборонительных сооружений тех лет, в том числе дотов, довольно неплохо сохранившихся. Вокруг одного из них (на его «поросшей травой «крыше» мы устроили небольшой привал) – несколько свежих ямок: не исключено, что до нас тут побывали «черные копатели».

Далее дорога – а всего мы про-шли около 14-15 км – вывела нас в дер. Арабовщина, откуда мы и добрались домой на автобусе, благо в этом направлении хорошее автобусное сообщение.

Полученный заряд бодрости и хорошее настроение обошлись юным туристам в символическую сумму и всего лишь 8 часов времени. Такие «экскурсы» по родному краю, уверена, под силу каждому. Присоединяйтесь!

Елена Юркевич
(газета “Заря”).
Фото автора и В. Зуева.

АДАМ МИЦКЕВИЧ В КРЫМУ: ОТ ЕВПАТОРИИ ДО АЛУШТЫ

Адам Мицкевич - автор бессмертного цикла “Крымские сонеты” (1826), который стал итогом поездки Мицкевича в Крым летом 1825 г. Путь, который проделал поэт, географически точно описывают сонеты: от Тарханкута в Бахчисарай; Байдары, Алушта, Чатырдаг, Евпатория.

По словам Романа Якобсона, это, по-видимому, единственный случай в истории литературы, когда путешествие, обогатившее мировую поэзию шедевром, было предпринято по инициативе полиции.

Острота парадокса усугубляется еще и тем, что этот шедевр, “Крымские сонеты” Мицкевича, был обращен к его “спутникам путешествия”, большинство которых находилось на службе у тайной полиции. “Крымские сонеты”, показавшие восприятие европейцем экзотического, романтического Крыма, переводили на русский язык многие крупные поэты.

ЕВПАТОРИЯ

27 июня 1825 г. неожиданно из-за грозы на море на берег Евпатории, вблизи мыса Тарханкут, вынуждены были сойти двадцатишестилетний А.Мицкевич и его спутник Г.Жевуский, начавшие путешествие в Крым морем из Одессы. Накануне отъезда в Крым А.Мицкевич написал из Одессы своему другу Ф.Малевскому: «*Сегодня вечером мы отправляемся в затеянное путешествие. Вчера страшная буря так волновала море, что оно пенится и шумит до сих пор. С полчаса мне казалось, что Одесса не устоит на месте*».

Сведения о пребывании А.Мицкевича в Евпатории содержатся в письме Генрика Жевуского, будущего писателя и публициста, написанного по-французски 29

июня 1825 г. из Акмечети (Симферополя) в Одессу жене маршала Шашкевича Констанции, урожденной Гроховской. Письмо хранится в семейном архиве Юзефа Шашкевича в Кракове. Впервые французский текст письма в польском переводе опубликовал в Вильнюсе в 1934 г. С.М.Шапшал.

Восток всегда привлекал воображение Мицкевича, зачитывавшегося восточными стихами Гете, Байрона, Пушкина.

Крым Мицкевич называл «Востоком в миниатюре». И, конечно же, Мицкевич воспользовался редкой возможностью, чтобы посетить Евпаторию (в эпоху средневековья город называли Гезлев, Кислев, Козлов).

В Евпатории путешественников встретил местный богач, городской голова, караим Сима Соломонович Бабович (1788-1855), известный под именем «Хаджи-Ага», впоследствии с 1839 г. ставший первым Таврическим и Одесским гахамом в России (высшим духовным лицом караимов).

«*Когда прибыли в Кислев,...жара была ужасная. Море совсем нас утомило, но благородное гостеприимство этого уважаемого сына Востока заставило нас обо всем забыть*», - писал Жевуский.

Мицкевич и Жевуский остановились в доме Бабовича, который описал в 1850 г. в своих воспоминаниях «Степи, море и горы» польский путешественник Антоний Новосельский. Во время пребывания в нем Мицкевича это было двухэтажное строение с пятью окнами. Второй этаж занимал большой зал с балконом, выходящим во двор и обросшим виноградной лозой. Ныне - это жилой дом по ул. Караимской, являющийся памятником архитектуры, на котором установлена мемориальная доска в память пребывания в нем Адама Мицкевича.

В письме Жевуского опи-

сан прием в доме Бабовича:

«*Восточный обед, которым нас угостили, приправленный милой душевностью доброго Бабы, оригинальным обаянием его жены и дочек, сияющих красотой и алмазами, простодушной радостью этих девушек, а потому что мы были особенно голодны, показался нам превосходным. Огромные оплетенные жбаны со светло-розовым вином из его виноградника утолили нашу послеобеденную жажду*».

Затем Мицкевич и Жевуский посетили караимские кенасы (молитвенные храмы), ныне являющиеся памятником архитектуры XVIII-XIX вв. В кенасах их приветствовал старший газзан (караимский священник) Яшар, настоящее имя которого Иосиф-Соломон Луцкий, знавший польский язык и литературу. Г.Жевуский писал в письме: «*Священник ждал нас, я обратился к нему по-староеврейски, со словами любезности; он был восхищен, встретив европейца, который на это мог решиться, и ответил мне гораздо*

изысканнее. Я представил ему Мицкевича, и мы были чрезвычайно удивлены, что караимский священник так хорошо знает польскую литературу».

Далее Жевуский отмечал, что священник знал польский язык настолько хорошо, что перевел на древнееврейский язык несколько стихотворений видного представителя польского просвещения XVII-XVIII вв. С.Трембецкого, учеником которого считал себя Мицкевич. Поэт продекламировал газзану несколько строк на тему толерантности.

Из Евпатории Мицкевич и Жевуский отправились в г. Симферополь. «*Наконец мы попрощались с нашим добрым Бабой и после того, как выпили до дна чары сладкого нектара гостеприимства - я в русской кибитке! О, боже мой,... что это за экипаж! Надо быть варваром, чтобы это стерпеть...»*

БАХЧИСАРАЙ

На побывавшего в Бахчисарае Адама Мицкевича большое впечатление произвёл дворец крымских ханов, где традиции Востока смешались с элементами европейского искусства.

Стаіць пусты палац Гірэя слынны,
Прыстанішча кахання, славы трон,
Прад ім згінаўся і паша ў паклон,-
Цяпер тут гадаўё і чад палынны.
(“Бахчысарай”)

Тут цені мінарэтаў, кіпарысаў...
Далей - чарнеюць у начной цішы
Абрысы гор, бы д’яблы з граніту
Сядзяць і раяцца. І часам з іх вяршынь
Зляціць маланка вогненным фарысам,
Каб пранізаць маўклівы стэп блакіту.
(“Бахчысарай уначы)

БАЙДАРЫ - БАЛАКЛАВА

Байдарская долина уникальна по своим природным богатствам. Здесь находятся многочисленные памятники археологии, свидетельствующие об остатках древних поселений разных исторических эпох и разных народов, которые переносят нас в бесконечную бездну ушедших веков вплоть до стоянок первобытных людей.

В селе Орлиное (бывшее - с. Байдары) находится родник-фонтан, воду из которого пил во время своего путешествия Адам Мицкевич.

Прышпорваю каня ў шалёным гоне;
Лясы, даліны, горы, стромы скал
Імчаць наплывамі - за валам вал...
Вір вобразаў - і сэрца ў іх палоне.
(”Байдары”)

Байдарские ворота - горный перевал на высоте 527 м над уровнем моря, где после продолжительного горно-лесного пейзажа взору неожиданно открывается вид на море. Вид потрясающий, головокружительный и дарящий массу эмоций и приятных переживаний.

Балаклава - таинственно-романтический уголок земли древней Тавриды с неповторимой, невидимой с моря бухтой, воспетой Гомером в знаменитой «Одиссее». Над бухтой сохранились руины замка, построенного когда-то греками, уроженцами Мисета. Позднее генуэзцы построили здесь крепость Цембало (Чембало).

Дзе грэк муры сваім разцом аздобіў,
Прышэльца Меккі чуўся спеў намаза,
Перад манголам італьянец зброяй трос, -
Над могілкамі крылы чорныя узнёс
Адзін каршун, як вечны сцяг жалобы
Над горадам, што знішчаны заразай.
(“Руіны замка ў Балаклаве”)

ГУРЗУФ И АЮ-ДАГ

Гурзуф - это очень древнее поселение. Известный византийский историк Прокопий свидетельствует, что император Юстиниан воздвиг не только могущественную крепость Алустон (современная Алушта), но и крепость Горзувитон. Это название, по мнению некоторых исследователей, со временем, соответственно языковым

особенностям местного населения, трансформировалось в Гурзуф.

Одной из достопримечательностей курортного поселка Гурзуф является Приморский парк - памятник садово-паркового искусства, созданный в XIX веке на приморской скале в имении бывшего Новороссийского генерал-губернатора герцога Армана Ришелье. Здесь в 1820 году гостил А.С. Пушкин. Растущий и поныне возле дома кипарис, о котором писал А.Пушкин, создаёт ощущение присутствия великого поэта. Побывал здесь и Адам Мицкевич.

В парке размещена скульптурная галерея, увековечившая память о пребывании в Гурзуфе Адама Мицкевича, А.Пушкина, Ф.Шаляпина, А.Чехова.

Недалеко от Гурзуфа, в урочище Артек находилось имение польского графа Густава Олизара, в котором во время своего путешествия гостил и Адам Мицкевич.

Фонтан в парке Гурзуфа

Вид на гору Аю-Даг

Знаменитая гора Аю-Даг с древних времен привлекала к себе людей. По одной из вьючных троп - тропе Раевского на высоту 577 метров над уровнем моря поднимался сюда и наш земляк.

Люблю я з Аюдага пазіраць удалеч,
Як пенныя валы там то адзін з другім
Бушуюць грозна, то, як срэбныя снягі,
Зіхцяць мільёнымі вясёлкамі крышталяў.
("Аюдаг")

Именно на горе Аюдаг изобразил поэта белорусский художник Валентий Ванькович (см. 1-ю страницу обложки). В 1827 году Ванькович решил создать параллельные портреты Александра Пушкина и Адама Мицкевича, который тогда вернулся в Петербург после ссылки в Одессу и Москву. Под влиянием "Крымских сонетов" художник выбрал для Мицкевича фоном скалу Аю-Даг.

Выставленная в 1828 году в Академии художеств картина принесла Ванькович известность. Благодаря мицкевичской теме Ванькович заслужил почетное место классика в польском, литовском и белорусском искусстве, поскольку оказался первым художником, который запечатлел для потомков вдохновенный образ создателя «Гражины», «Свитязи», «Пана Тадеуша». Портрет получил такую популярность, что Ванькович пришлось выполнить несколько живописных копий, в том числе копию ему заказал и сам герой картины.

АЛУШТА

Этот город поэт считал одним из восхитительнейших мест Крыма. Сейчас в этом городе живет около 34 тысяч человек. Знаменита Алушта, прежде всего, как один из лучших климатических курортов Причерноморья. Возник город благодаря крепости Алустон, впервые упомянутой византийским писателем Прокопием из Кесарии (VI в.) в своем трактате «О постройках». В то время, в правление императора Юстиниана I (527-565), Крым находился в сфере внешнеполитических интересов Византии. Сейчас остатки крепости - памятник средневековья, возвышающийся на городском холме. Сюда ведут узкие улочки старой, довольно живописной части города.

Алуште поэт посвятил два сонета: "Алушта днем" и "Алушта ночью".

Скідае покрыва пад сонцам грэбень гор.
У ранішнім намазе кланяюцца лозы;
Хіснулі голлем дрэвы -сыпанулі росы,
Як з нізкі пацеркі, дажджом алмазных зор.
("Алушта ўдзень")

Змрок, цішыня наўкол; на ўлонні ночы
Драмлю - і раптам водбліск метэора
Патопам золата заліў і дол і горы.
Но, адаліска - ноч! Заслепіш вочы
Ад чар тваіх пяшчотных - і раптоўна
Ты зноў агню пяшчот і ласкі поўна.
("Алушта ўначы")

ЧАТЫР-ДАГ

Чатыр-Даг - горный массив, доминирующий над Алуштой. Его название с крымскотатарского означает "шатер-гора". Чатыр-даг - ландшафтный памятник с причудливым силуэтом, откуда очень заманчиво полюбоваться чудесной панорамой окрестностей, с обзором на сотни километров.

Изумленный Адам Мицкевич в сонете так описал эти горы:

О мачта крымская - вялікі Чатырдаг!
Ты - свету мінарэт, ты - горны падзішах!
Вышэй аблокаў узнімаешся, асілак!

В. Зуев

ШЛЯХАМ ПАНА ТАДЕВУША

У старажытным Кракаве, у доме №22 на пляцу Галоўнага Рынку месціцца карчма, якая сваім і вонкавым выглядам, і ўсім сваім афармленнем нагадвае наведвальнікам, а іх тут бывае шмат, пра часы Адама Міцкевіча. Сама кракаўская Карчма аформлена паводле апісанням шляхецкіх забудоў у славутай паэме “Пан Тадевуш”.

Нават меню карчмы выканана у выглядзе мапы ваколіц Сапліцава, дзе і адбываюцца падзеі паэмы.

Тут ёсць і “Dwor Soplicowo”, які знаходзіўся “над берагам ручая, на невялікім пагорку”, і “gaj brzozowy”. На думку многіх даследчыкаў, апісанне Сапліцава адпавядае рэальнаму размяшчэнню забудоў сядзібы Чамброва (зараз - Навагрудскі раён), дзе жыла маці Адама - Барбара Міцкевіч. Нажаль, да цяперашняга часу сядзіба не захавалася - 16 мая 1943 года яна была спалена партызанамі.

“Zamek Horeszkow” у паэме таксама мае свой першавобраз - “скарбчык” у складзе маёнтка у Варончы.

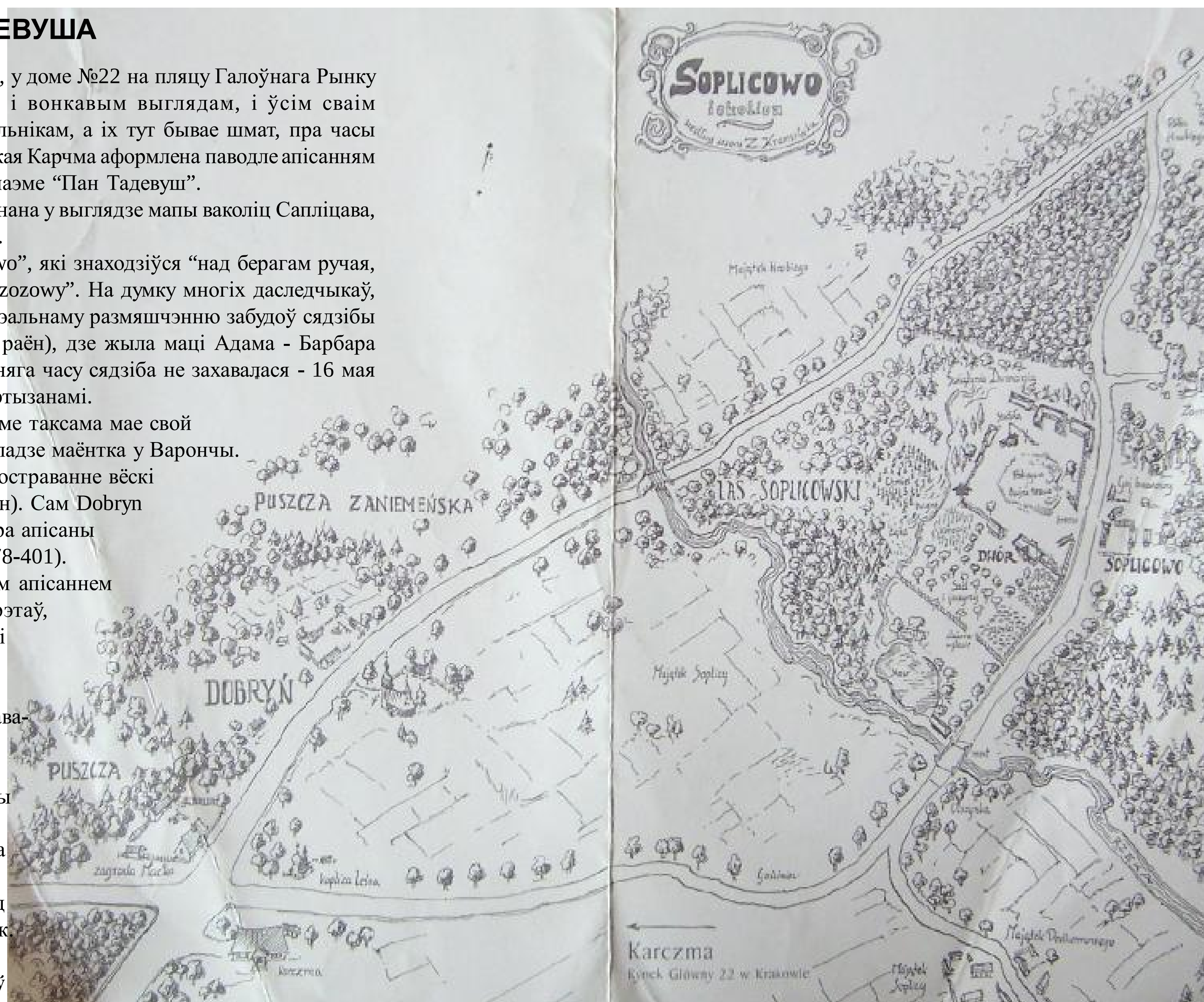
Ну а “Dobryn” - гэта адлюстраванне вёскі Далматоўшчына (Карэліцкі раён). Сам Dobryn і яго шляхецкія мешканцы добра апісаны Міцкевічам у паэме (кніга V, 378-401).

“Swiatynia Dumania” сваім апісаннем нагадвае славуты Камень Філарэтаў, велізарны ледавіковы валун, які знаходзіцца ў лесе каля вёскі Карчова (Баранавіцкі раён).

Малюнак мапы падрыхтаваны Z. Kramsztykam.

У кракаўскай Карчме нават набор страў нагадвае часы Адама Міцкевіча. Тут і каша, і квасніца з жэбуркамі, і курыца з бульбай, на дэсерт - бабка з манкі, у якасці напояў - ліманад з мёду, сівуха, зуброўка, крупнік.

Ул. Зуеў

КАРЧМА НА БЕЛАРУСІ

На тэрыторыі Беларусі амаль што кожны населены пункт у часы сярэднявечча і амаль што да сучаснасці меў карчму, якая станавілася своеасаблівым нефармальным цэнтрам вёскі, мястэчка. На Беларусі корчмы вядомы з часоў Кіеўскай Русі. З XVI ст. іх размяшчэнне рэгламентавалася Статутамі Вялікага Княства Літоўскага, велікакняжацкімі і каралеўскімі прывілеямі, а з канца XVIII ст. – законамі Расійскай імперыі.

Карчма – харчэўня, заезны дом, дзе спыняліся, харчаваліся, начавалі падарожнікі.

У Польшчы і Багеміі наяўнасць карчмы каля касцёла была абумоўлена ў тым ліку патрабаваннем, каб «людзі, што прыйшлі ў святочныя дні здалёк, мусілі мець пры касёле дух гасцінны». У Кіеўскай Русі распаўсюджванню корчмаў спрыяла пчалярства. Мядовая даніна з'яўлялася адным з галоўных артыкулаў даходаў. Даходы з корчмарства паступова манапалізуюцца феадаламі, духавенствам. З'яўляецца кантрабанднае карчмарства. У Маскоўскай Русі дзеля кантролю ствараюцца карчмовая варта, карчмовая канцылярыя.

Аднак эвалюцыя беларускай і рускай корчмаў пайшлі розным шляхам. Расійская паступова ператварылася ў піцейны дом, кабак, беларуская ж карчма, наадварот, захавала свае грамадскія традыцыі.

Аднак ва ўмовах развіцця фальваркачнай гаспадаркі паны і шляхта ўбачылі ў корчмах добры сродак рэалізацыі збожжа шляхам перагонкі яго ў гарэлку. Гэтая сітуацыя яшчэ больш абвастрылася пасля далучэння земляў Беларусі

Карчма ў Крыжоўцы пад Міёрамі. Фота пач. XX ст.
З кнігі: Беларусы: У 8 т. Т.2. Дойлідства. - Мн., 1997.

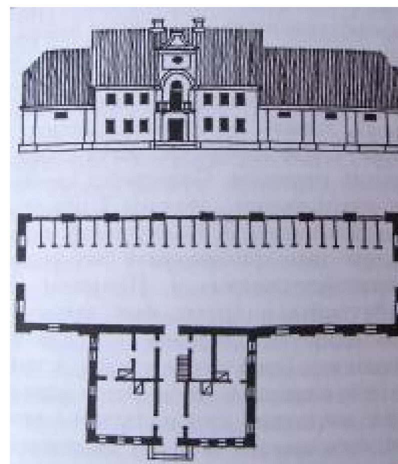

Сучасная карчма ў Сіворы (Славакія)

да Расійскай Імперыі. Царскі ўрад захаваў за памешчыкамі права на вінную манаполію і уладанне корчмамі. Дазвол на будаванне карчмы даваў губернатар. У 1863 годзе ўводзіцца акцыз на продаж гарэлкі.

Дзе стаяла карчма? Ну вядома ж, пры дарозе, каля перавозу і млына.

Карчма "Нёнза", Гродна. XVIII ст.
Агульны выгляд і план

Вось як у Якуба Коласа:
У бок сцежка павярнула,
Лёгшы зграбнаю дугой,
А з-за дрэў страха зірнула
І два коміны на ёй.
Падышоў Сымон - карчомка
Са стадолай і дваром.

У мястэчку карчма звычайна стаяла паблізу гандлёвай плошчы. Вядомы краязнаўца XIX ст. П. Шпілеўскі адзначаў, што ў мястэчку Свержань была адна арыгінальная вуліца, якая поўнасцю складалась з корчмаў.

Будавалі корчмы пераважна з дрэва, радзей з цэглы і знаходзіліся яны на гандлёвых плошчах гарадоў і мястэчак, на галоўных вуліцах, у прадмесцях, на гандлёвых шляхах каля вёсак, фальваркаў, перавозаў праз рэкі, пры млынах і гэтак далей.

Вялікія корчмы ў гарадах называліся *аўстэрыямі*. Гэта былі своеасаблівыя грамадскія клубы, дзе праводзіліся святы, урачыстасці.

Корчмы паводле функцыянальнага прызначэння падзяляліся на *заезныя* (па тыпу гатэля) і *шынковыя*, незаезныя (па тыпу харчэўні).

Шынковыя корчмы мелі простую архітэктурна-планіровачную структуру, якая склалася на аснове двух альбо трохкамернага жылля (хата + сенцы і хата + сенцы + хата). У шынку звычайна былі кафляная грубка альбо камін для абагрэву памяшкання, мураваная печ для прыгатавання ежы. У шынках і сенцах адасабляліся каморы

Аднаўленая карчма ў Елесне (Польшча)

для карчомнай маёмасці, прадуктаў харчавання і святліцы для заможных наведвальнікаў.

Заезныя корчмы складаліся з «заезду», размешчанага ў цэнтры, альбо з боку карчмы, вялікай хатышынкоўні з каморкамі і гасцінных пакояў. «Заезд» быў сенцамі і стайняй, дзе ўздоўж сцен размяшчаліся жалабы, канавязі, драбіны.

У архаічных корчмах з аднаго боку «заезду» размяшчалася белая хата-гасціная для заможных падарожнікаў, з другога — чорная хата для простага люду. У некаторых корчмах пры белай гасцінай вылучаўся самастойны блок кухонных памяшканняў. У больш развітых тыпах корчмаў былі спецыяльныя стайні і вазоўні, якія размяшчаліся за «заездам» у тыле карчмы альбо перад ёю.

Невялічкая манаполька ці шынок амаль не адрозніваліся ад традыцыйнай хаты. Напрыклад, Рачкавіцкая карчма, па інвентары 1761 года, — «*зусім маленькая, з клецю і сянямі*». Блеўчыцкая, паводле таго ж інвентару, — «*малая старая карчма, дзверы з сенцаў у пакоі, прайшоўшы з пакояў праз сенцы, трапляеш у пякарню, пры ёй — клець*». Ляшнянская — «*...старая, незаезная, з сенцаў у бакавую свяцёлку дзверы, з свяцёлкі ў горніцу дзвер, з гэтага пакою ў чулан дзвер*». Адна з корчмаў зпад Смаргоні, па інвентары 1788 года, складалася з «*...чыстай горніцы і старой клеці*».

Жылыя памяшканні гатэльнага тыпу ў буйных корчмах перамяшчаліся ў мезанін, у ніжнім ярусе заставаліся толькі кухня, сталовая, гасціная, каморы.

Падвор'е корчмаў забудоўвалася гаспадарчымі і вытворчымі збудаваннямі. На ім часта размяшчаліся бровар, саладзільня, скляпы, свірны, жыллё карчмара. Пры некаторых буйных корчмах развіваліся комплексы гандлёвых

памяшканняў. У другой палове XVIII-XIX ст. на аснове корчмаў сфарміраваліся новыя тыпы збудаванняў: гасцініцы, паштовыя станцыі, пастаялыя двары і інш.

Планіроўка заезных корчмаў у сваім генезісе звязана з эвалюцыяй сялянскай сядзібы. Асноўныя тыпы: крыты круглы (вяночны) ці лінейны (пагоны) двары сталі вытокамі фармавання заезнай карчмы.

Корчмы, збудаваныя па прынцыпу крытага двара, мелі стадолу, якая знаходзілася з шынком і жылымі памяшканнямі пад адным дахам. У сярэдзіне збудавання мелася брукаваная пляцоўкапраезд і нават калодзеж. Да такога тыпу адносяцца захаваўшыяся корчмы XIX стагоддзя ў Ашмянах па вуліцы Чырвонаармейскай, 25 і ў вёсцы Гірэвічы Валожынскага раёна.

Корчмы, пабудаваныя па прынцыпу вяночнага двара, адрозніваліся тым, што шынок і жытло для пастаяльцаў аддзяляліся ад жытла карчмара, кухні і кладовак скразным праездам з канюшняй (карчма XIX стагод-дзя ў Ашмянах па вуліцы Камсамольскай, 8). Іншы раз шынок, кухня, камора, пакоі пастаяльцаў аддзяляліся ад стайні, хлявоў і сенніка скразным праездам.

Яшчэ больш шырока ў планіроўцы корчмаў выкарыстоўваліся традыцыі пагоннага двара. Канюшню-стадолу ставілі ў адну лінію з шынком і жылымі памяшканнямі.

Характэрным для Беларусі і Літвы быў варыянт забудовы, прыкладам якога можа служыць Т-падобная ў плане карчма XIX стагоддзя з вёскі Нача Воранаўскага раёна. У сярэдзіне падоўжнай сцяны, што звернута да вуліцы, — шырокія вароты. Яны вядуць у прасторныя сені, злева ад якіх — пакоі пастаяльцаў, справа — шынок і кухня, а прама – прасторная канюшня-стадола і жытло карчмара. Даследчык Зыгмунд Глогер пісаў пра такі план корчмаў, як пра адзін з найбольш распаўсюджаных у Польшчы. У Прыбалтыцы (менавіта ў Эстоніі) былі вядомы корчмы з дзвюма канюшнямі. Прычына ўзнікнення карчомнага двара гэтага тыпу хаваецца ў складаных гістарычных адносінах паміж мясцовым насельніцтвам і немцамі, чыя прысутнасць налічвала тут сем стагоддзяў. Коні і фурманкі тых і іншых ставіліся ў асобныя стайні-стадолы.

Печ у карчме

Інтэр’ер сучаснай карчмы

Знешняе аблічча карчмы залежала таксама ад будаўнічых матэрыялаў і мясцовых традыцый пластычнага аздаблення драўляных пабудоў. Падмурак з каменняў, сцены з кругляку ці брусоў, дах з дранкі ці саламяная страха надавалі пабудове пэўны каларыт. У Панямонні галоўны фасад часта меў слупавую галерэю — падсень, што надавала архітэктуры багацце святло-ценявых суадносін. Вокны карчмы ў XVI-XVIII стст. мелі пераважна свінцовыя пераплёты. Пра гэта сведчаць інвентары. Складаная драўляная сталярка з’явілася пазней.

Важным элементам інтэр’ера была печ. Асаблівая ўвага надавалася яе аздабленню. У інвентарах апісваюцца печы з каляровай кафляй: сіняй, зялёнай, шэрай. У карчме XIX стагоддзя ў Оршы па вуліцы Пралетарскай, 12, яны аздоблены кафлянымі медальёнамі з выявамі славутых пісьменнікаў.

Кухонныя печкі больш традыцыйныя, хоць ёсць падстава меркаваць, што ў раёнах, суседніх з Літвой і Латвіяй, сустракаліся і камiннага тыпу. Напрыклад, у апісанні карчмы XVIII стагоддзя ў засценку Белым пад Смаргонню ўзгадваецца печка скляпеністай канструкцыі.

Абсталяванне пакояў для пастаяльцаў было неаднолькавае. Для заможных гасцей ставіліся ложкі, шафы, скрыні для паклажы, стол з абрусам, венскія крэслы, лямпа-газоўня, свечкі ў падсвечніках. Для простых вандроўнікаў ложкамі маглі быць звычайныя драўляныя палаці каля печы.

У народным светапоглядзе адчуваюцца гумарыстычныя, жартоўныя адносіны да карчмы. Гэта замацавалася ў фальклоры.

Мужык кажа жонцы: «Трэба схадзіць у карчму на гадзінку». Жонка адказвае: «Пойдзеш на гадзінку, а прасядзіш да ночы! У карчме ж лаўкі смаляныя, як сядзеш, так і прыліпнеш». На

Віцебшчыне любілі казаць: «У карчме, як у лазні, — усе роўныя паны».

Трапна апісаў інтэр’ер карчмы ў «Пане Тадэвушы» Адам Міцкевіч:

Налева —- зала з грамадою
несціханай,
Ля кожнае сцяны — там вузкі
стол драўляны.
І дружна ціснуцца да тых
сталоў, як дзеткі,
Такія ж простыя блізняты-
табурэткі.

Дарэчы, некаторыя даследчыкі лічуць, што нараджэнне Адама адбылося ў карчме – карчме Выгода, якая знаходзілася ў 2 км ад сядзібы Завоссе.

Традыцыйная беларуская карчма — гэта цікавы і самабытны элемент народнай культуры, у якім адлюстраваны і традыцыі грамадскіх, калектыўных зносін, і шматлікія бакі разнастайных сфер жыцця і дзейнасці людзей. Колькі з ёю звязана легенд, паданняў, твораў фальклору! Хіба будзе поўнай без яе гісторыя забудовы вёскі і як уявіць сабе мястэчка без карчмы ці заезнага двара? На сённяшні дзень захаваліся адзінкі гэтых помнікаў: драўляныя корчмы XIX стст. ў Оршы, Ашмянах, у вёсках Нача Воранаўскага і Більдзюгі Шаркаўшчынскага раёнаў, мураваныя корчмы у Гродна, Ваўкавыску, Іўе, Смалянах.

Ул. Зуеў

Аўтар артыкула ў сучаснай карчме

ШЛЯХЕЦКАЯ КУХНЯ ЧАСОЎ АДАМА МІЦКЕВІЧА

У тым, што мы ўжываем у ежу, яскрава праяўляюцца характэрныя рысы жыцця многіх пакаленняў нашых продкаў. Традыцыйная культура харчавання — неад'емная частка культуры любога народа. І нацыянальная кухня заўсёды мае працяглы час свайго развою і ніколі не спыняецца. Нацыянальная кухня не толькі набывае новае, але, нажаль, часта і губляе. З цягам часу шматлікія стравы, рэцэпты прыгатавання губляюцца.

Мы паспрабавалі аднавіць стравы шляхецкай кухні часоў Адама Міцкевіча — канца XVIII – пачатку XIX стст.

У аснове даследвання была паэма “Пан Тадэвуш”.

Пытанні кулінарыі беларусаў разглядаліся многімі даследчыкамі мінулага – А. Г. Кіркорам, У. М. Дабравольскім, П. В. Шэйнам, Е. Р. Раманавым і іншымі. Да сучасных даследчыкаў беларускай кухні можна аднесці Л.Малчанава, І.Корзуна, Г.Вештарт, а таксама Т.А. Навагродскага, які ў сваёй манаграфіі паказаў багацце і разнастайнасць традыцый беларускай народнай кулінарыі.

У канцы XVIII ст. шляхта складала да 15% насельніцтва Рэчы Паспалітай. У залежнасці ад маёмаснага стану шляхціцы, нягледзячы на шматлікія прывілеі, жылі на свае сродкі. І іх кухня таксама адпавядала маёмаснаму стану.

Неад'емнай часткай кухні шляхты была кава. З ранішняй кавы пачынаўся дзень. У некаторых сядзібах нават трымалі спецыяльную служку, адзінай задачай якой было прыгатаванне кавы.

Вось як апісвае А. Міцкевіч шляхецкую каву:

Чаканай кавы — комплекс цырымоній!
Перш на падносах з кветкамі півоній
Нясуць імбрычкі з тым пітвом
духмяным.
Пры ім жа кубачкі парастаўляны
І на вяршкі судкі — прыбор к прыбору;
Пасуда ўся з саксонскага фарфору.
Свет абыдзі , але куды ні пойдзеш ,
Нідзе такое кавы ты не знойдзеш ,
Як у Літве ў нас. Па дварах заможных
Была майстрыха пры яснавяльможных
Па гатаванні кавы — кававарка.
З усіх кухарак лепшая кухарка.
Такую каву ў зернях толькі ў тары
З кляймом «каланіяльныя тавары»

Яна заказвае ў мясцовых крамах
Ці дастае ў купцоў з віцінаў прама.
Цаны любое за такі гатунак
Не шкода, бо з яго ж сапраўдны трунак:
Пах мокка, гушчыня, як мёд пчаліны,
І колер, быццам пацеркі з бурштыну.
З якой прыемнасцю бярэш рукамі
Той кубачак, запраўлены вяршкамі,
І п'еш з прыцмокамі. Вяршкі - прыправа
У дварах з малочнай бытавая з Ява.
Адтуль на кухню з ранішняга ўдою
Бяруць адно вяршкі пасля адстою
І разліваюць у судкі той згустак,
Каб з кавай ён прыйшоуся ўсім да густу.

З халодных напояў самым папулярным быў хлебны квас:

Дык, значыць, летась святам, па сняданні,
Сядзім на прызбе з чэляддзю тут нашай.
П“ём квас салоджаны, а дзесь з паддашша.

У тэхналогіі прыгатавання квасу назіраліся лакальныя асаблівасці і мясцовыя традыцыі. Хлебны квас пілі на працягу ўсяго года, але найбольш часта ў летні час.

З алкагольных напояў ужывалі піва, дубняк, медавуху, сівуху, гарэлку:

Ідзе ў падвал і тут жа цягне бочку піва,
За ёю — бочкі дубняку, старой сівухі

І на дэсерт папойкі — бочку медавухі.
З прывабным надпісам па чорным лаку -
Гарэлцы гданскай, мары ўсіх палякаў.

Піва належала да старадаўніх беларускіх напояў. Піва адрознівалася па сваёй якасці, спосабам вытворчасці і смаку, у сувязі з чым падзялялася на розныя гатункі, напрыклад, карчажнае (самаробнае), аўсянае, кляштарнае, шляхецкае, марцыпанавае і інш. Лепшым гатункам лічылася марцавае піва, якое падавалася да стала самым дарагім госцям.

Піва варылі ў асноўным з ячменю, а дзе-дзе дадавалі і буракі.

Медавуха (мядуха, медуніца) варылась на Беларусі з сярэднявечча. Для яе прыгатавання мёд разбаўлялі халоднай вадой, дадавалі дрожжы, хмель, перамешвалі і залівалі ў раўляны посуд, — усё гэта вытрымлівалася у халодным месцы 6-8 сутак. Па моцнасці, якая залежыла ад прапорцый мёда і вады, адрознівалі паўтарак, двайняк, трайняк.

Гарэлка і сівуха адносіліся да моцных напояў. Першапачаткова гарэлку прывозілі з Генуі і Германіі. У паэме пра гэта і піша Міцкевіч, узгадваючы на высокую якасць гарэлкі з нямецкага Гданьска.

Гарэлку выраблялі і ў хатнх умовах. Яна была разнай якасці, у залежнасці ад сыравіны. Хатняя гарэлка сівуха пры працяглым захоўванні ў дубовых бочках набывала асаблівы смак і колер, такую называлі дубняк.

Спіртовыя напоі часцей ужываліся ў карчме, якая была неад'емным элементам ў вёскі, і мястэчка, і горада:

У карчме? Ого! — і скварка, і папойка.

Мясныя прадукты былі традыцыйнымі і на стале селяніна, і ў шляхціча.

Свініна ў харчаванні беларусаў ужывалася ў значна большай колькасці, чым бараніна і ялавічына. Сала салілі, капцілі. Яно было папулярнай стравай і кампанентам страў. Асобна рабілі каўбасы, салцісон, кумпякі, іншыя прысмакі.

Шырока выкарыстоўвалі ў шляхецкай кухні і мяса свойскіх кур і гусей:

Мужчынам іх сняданак быў паданы
У другім раскладзе: смажанай паўгускі,
Язык халодны, скрылікі агузка,
Правэнджанага на ядлоўцы ўдала.

Тое, як часта рыбныя стравы траплялі на стол шляхціча, залежыла ад месца размяшчэння сядзібы. Ва многіх фальварках былі свае рыбныя ставы, сажалкі. Ну а на святочных сталах рыба, часта прывазная, была абавязкова:

Прайшлі з падносамі – і скрозь паналіваны
Талеркі польскім квасам, што прыгатаваны
Не толькі з кіслых буракоў з баравікамі,
А нават на пярлінках, Войскага рукамі
У кацел укінутымі з залатой манетай...
Кунтузы ў соусе, пінэлі і фігатэлі,
Аркасы, і блямасы, і дзіковы рэбры,
Ласосеў бок і горкі на тарэлках срэбных
Дунайскай сцерлядзі, ружовай асятрыны,
Турэцкіх балыкоў у скрыліках цытрыны;
Ікры чырвонай, чорнай, фрыкасэ, паштэтаў-
Хоць гаць гаці! Фантазіяй і двух паэтаў
Пералічыць іх нельга. Назавём, аднак жа,
Хоць рыбныя. Тут што ні блюда, то інакшы
Гатунак: шчупачкі — мальга і веліканы —
Вага і выгляд па маёмаснаму стану.
Напрыклад, лешч і карп: адзін — высакародны,
Другі — худы таран, брат брату тут не родны.
А вось кухарскі цуд — нярэзанная рыба
Ад галавы засмажана, а да хваста па хібу
Запечана, і хвост – у соусе. Здаецца,
Вось зараз пляcне ім – соус разальецца.

У паэме «Пан Тадевуш» даецца апісанне прыгатавання і такой складанай стравы як бігас:

Славуты бігас — першынец прысмакаў.
А вараць проста: кіслую капусту,
Якая ў сялян, па іх выслоўі,
Найлепшая пажыўнасць у здароўі
Не менш гадзіны з добрым тлустым мясам
У печы тушаць ці над жарам часам
У сагане, пакуль з вяршка да нізу
Усю масу сок і тлуснасць не праніжа.
Вось і гатоў ён, бігас наш, — зірніце,
А пах які — язык не праглыніце!.

Для ўсёй беларускай кулінарыі было характэрна ўжыванне лясных грыбоў. Грыбы ўжывалі варанымі, смажанымі, тушанымі, марынаванымі. Для працяглага захоўвання іх сушылі.

Асабліва смачнымі былі салёныя грыбы:

Рыжыкі бяруць усе; такой народнай ласкі
Грыб гэты не займеў, бо шапачкай ён шэры,
Але ж які на смак пад чарку на вячэры!
Ці ты салі яго , ці еш, зварыўшы свежы,-
І ўвосень і зімой не трэба лепшай ежы.

З першых страў ў паэме ўзгадваецца літоўскі халаднік:

Гарэлка ўкругавую абышла, паселі
І халаднік літоўскі моўчкі дружна елі.

Халаднік – гэта рэдкі халодны суп, які гатавалі на сываратцыабо смятане, але часцей — з бурачнага адвару. Яго запраўлялі зялёнай цыбуляй, агуркамі.

З малочных страў акрамя смятаны шырока выкарыстоўваўся і тварог. Пры гэтым спосабы яго ўжывання былі дастаткова вытанчанымі:

Нясе тварог , заліты цёплым півам
І зверху прыаздоблены смятанай.

З разнастайных салодкіх прысмакаў у паэме ўзгадваецца мармелад.

Н. Галабурда,
Ул. Зуеў

ПРАЕКТ ГІСТАРЫЧНАЙ РЭКАНСТРУКЦЫІ КВЕТНІКА І АГАРОДА МУЗЕЯ-СЯДЗІБЫ АДАМА МІЦКЕВІЧА Ў ЗАВОССІ

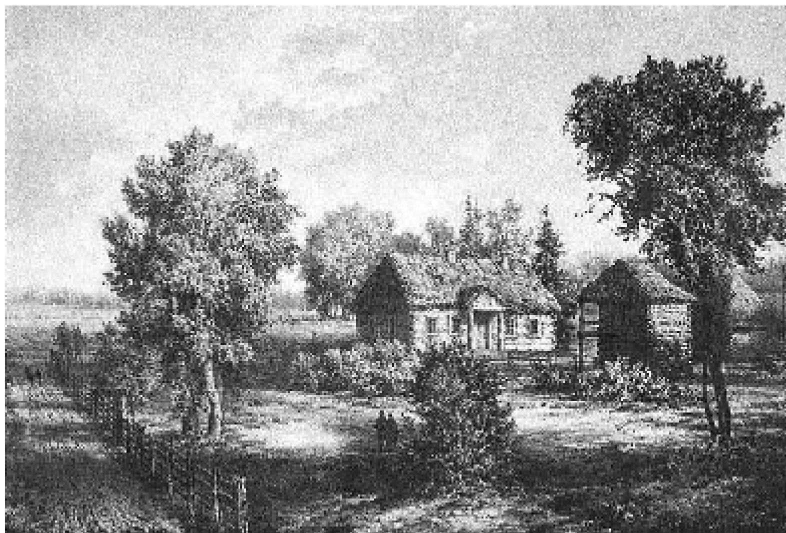
У гісторыі культуры кожнай краіны — вялікай і малой – ёсць імёны, якія з глыбінёй і яскравасцю адлюстроўваюць душу народа. Імёны гэтыя бессмяротны на працягу стагоддзяў. Іх думкі і творчасць, іх вялікае мастацтва захоўвае нацыянальныя карані, пераходзяць нацыянальныя межы і становяцца здабыткам усяго чалавецтва.

Адно з ганаровых месцаў у галерэі вялікіх асоб планеты займае Адам Міцкевіч, якога «сваі» лічаць беларусы, палякі, літоўцы. Ён нарадзіўся 24 снежня 1798 года на хутары Завоссе, якім да 1801 года валодалі яго бацькі.

Знакамітая сядзіба Завоссе знайшла сваё адлюстраванне ў мастацкіх творах Н. Орды, Я. Паўловіча, Т. Абмінскага, Ф. Бжазоўскага.

У 1998 годзе на падставе малюнкаў на гравюрах XIX ст. сядзіба была адноўлена, і тут быў адкрыты музей-сядзіба Адама Міцкевіча — філіял Музея гісторыі беларускай літаратуры. Сядзіба ўяўляла традыцыйны фальварак з наборам драўляных пабудоў і адносілася да традыцыйных напрыканцы XVIII – пачатку XIX стст. дробнашляхецкіх сядзіб. У цяперашні час музей-сядзіба з'яўляецца папулярным турыстычным аб'ектам.

Зараз фальварак Завоссе – літэратурна-мастацкі вобраз, які быў створаны на падставе паэтычных ілюстрацый, якія прапанаваў Адам Міцкевіч у паэме «Пан Тадэвуш». Адсюль і ўмоўная назва ўсёй музейнай экспазіцыі – «Вяртанне пана Тадэвуша».

Напалеон Орда. Завоссе

Вывучэнне вопыта аднаўлення сядзіб у Літве, Польшчы, Латвіі, Украіне паказвае важнасць стварэння адзінага ландшафтна-прасторавага комплекса. Терыторыя музея толькі пачынае развівацца на шляху набыцця аўтэнтычнага выгляду.

З мэтаю фарміравання адзінага ў гістарычным кантэксце музейнага комплекса Адама Міцкевіча, захавання і развіцця гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі выкладчыкамі і студэнтамі Баранавіцкага дзяржаўнага ўніверсітэта пры ўдзеле ЭКГА "Неруш" быў распрацаваны праект «*Гістарычная рэканструкцыя агарода і кветніка часоў канца XVIII – пачатку XIX стст. у музеі-сядзібе А.Міцкевіча ў Завоссі (Баранавіцкі раён)*».

У межах праекта пастаўлены наступныя задачы:

1. закладка агарода і кветніка на тэрыторыі музея-сядзібы А.Міцкевіча ў Завоссі (Баранавіцкі раён) з традыцыйных для часоў канца XVIII – пачатку XIX стст. раслін;
2. інфармацыйнае афармленне экспазіцыі;
3. складанне экскурсійнага маршрута, які ўключаў бы азнаямленне з сельскагаспадарчымі і дэкаратыўнымі культурамі XVIII –XIX стст.

Ужо выканана задача па выяўленню відаў раслін, якія раслі на беларускіх агародах і кветніках напрыканцы XVIII – пачатку XIX стст. Для разбіўкі агарода і кветніка будуць адабраны тыя сучасныя гатункі раслін, якія по сваіх марфалагічных характарыстыках будуць у найбольшай ступені падобныя на тражцыйныя часоў канца XVIII – пачатку XIX стст. для тэрыторыі Беларусі.

Пры падборы відавога складу

раслін агарода і кветніка мы ўлічвалі гісторыю асваення садова-паркавых стыляў на тэрыторыі Беларусі. А.Т. Федарук адзначаў, што ў сядзібах канца XVIII – пачатку XIX стст вырошчваліся такія расліны, як календула, бальзамін, мальва, астра, настурцыя, маргарыткі і інш. Сад быў непазбежнай прыналежнасцю кожнай сядзібы. Пладовыя дрэвы лічыліся больш прадметам задавальнення, чым крыніцай даходаў.

Паэма А. Міцкевіча «Пан Тадевуш», на думку многіх даследчыкаў, з'яўляецца адлюстраваннем усёй эпохі паэта. У паэме было адзначана 69 віда кветкавых, дэкаратыўных, пладовых і агародных раслін, такіх як Агуркі, Ажына, Боб, Буракі, Вішня, Віка, Груша, Герань, Гарошак, Гарбуз, Жыта, Званок, Капуста, Канапля, Кукуруза, Каліна, Морква, Мак, Маліна, Незабудка, Пшаніца, Рабіна, Сланечнік, Туя, Фіялка, Хмель, Шчавель, Яблыня, Ячмень і інш.

Плануецца, што восенню гэтага года адбудзецца тэхнічная падрыхтоўка тэрыторыі, а у весну можна будзе высадзіць рассаду і насенне раслін, а таксама аформіць экспазіцыю.

Ул. Зуеў
Н. Галабурда

ПУШКІН — МІЦКЕВІЧ: УЗАЕМАПЕРАКЛАД

па матэрыялах міжнароднай навуковай канферэнцыі "Пушкін — беларуская культура — сучаснасць", 1999

Двухсотгадовы юбілей Аляксандра Сяргеевіча Пушкіна папераджальна пазначыўся ў Беларусі двухсотымі ўгодкамі Адама Міцкевіча. Святочна-імпрэзавая прадвызначанасць Пушкіна Міцкевічам — гэта не толькі вынік адпаведнай паслядоўнасці іх з'яўлення на свет і асабістага кантактавання. Гэта яшчэ ўмовы этапнага асэнсавання іх творчага збліжэння і палітычнага разыходжання, гэта, нарэшце, гістарычна-функцыянальнае спазнанне спадчыны паэтаў, генетычна звязаных, хоць і ў рознай ступені, з Навагрудкам.

Сучасны ўваход у творчасць абодвух вялікіх паэтаў адбываецца на ўзроўні далучэння да лёсу іх твораў, якія, выйшаўшы з роўнасці сабе і свайму часу, раскрываюцца новымі гранямі свайго мастацкага сэнсу і ўплываюць на ўзбуйненне звязаных з імі фактаў і з'яў у біяграфіі аўтараў ажно да сімвалаў і нават знакаў, да ўсведамлення жыццёвай невыпадковасці тых ці іншых падзей і больш таго — іх гістарычнай неабходнасці.

Талент Міцкевіча рэалізоўваўся пераважна за межамі радзімы — у выгнанні і ў эміграцыі. Пушкін жа за межы Расійскай імперыі не выязджаў, і калі яго, паводле звестак, прыведзеных А. Адынцом, спыталі, чаму ён не хоча пабачыць замежжа, ён адказаў: "*Характво прыроды я магу ўявіць нават больш*

прыгожым, чым яно ёсць у сапраўднасці; тады, верагодна, паехаў бы дзеля ўведвання вялікіх людзей, але я знаёмы з Міцкевічам і ведаю, што больш вялікага нідзе не знайду".

Пушкін і Міцкевіч нарадзіліся як быццам у адной дзяржаве, аднак Міцкевіч належаў да народа, які сваю дзяржаўнасць страціў, а Пушкін прадстаўляў імперыю, якая тую дзяржаўнасць анулявала. Гэта не так адбівалася на асабістых узаемадачыненнях паэтаў, як вызначала процілеглыя кірункі іх светапоглядных арыентацый — на дзяржаўнае грамадства ў Пушкіна і на грамадзянскую супольнасць у Міцкевіча. Не дзіва таму, што адзін і той жа гістарычны аб'ект мог выклікаць у паэтаў розныя асацыяцыі, адпаведныя з іх патрыятычнымі пачуццямі і грамадзянскім уяўленням. У "*Медным конніку*", напрыклад, Пушкін захапляецца Пецярбургам як увасабленнем дзяржаўнай задумы Пятра I, а Міцкевіч ва "*Урыўку*" "*Дзядоў*" (1832), паўночную сталіцу Расійскай імперыі ўспрымае як тварэнне злых, сатанінскіх сіл гісторыі.

Адрознае бачанне Пецярбурга спалучалася ў паэтаў з лёсавай для Расіі постаццю Пятра, рэальнай і сімвалічнай, суаднесенай з расійскай сучаснасцю як супярэчлівым для аднаго і трагічным для другога вынікам пятроўскіх рэформаў. Вершы "*Урыўка*" III часткі "*Дзядоў*" — "*Пецярбург*", "*Помнік Пятра Вялікага*", "*Агляд войска*" — былі напісаны Міцкевічам з усведамленнем таго, што пятроўская еўрапеізацыя Расіі прывяла да падзелу Рэчы Паспалітай. Пушкін жа, які тэме Пятра прысвяціў "*Стансы*" (1826), "*Палтаву*" (1828–1829) і "*Мой радавод*" (1830), на III частку Міцкевічавых "*Дзядоў*" адгукнуўся "*Медным коннікам*" (1833), перавёўшы палеміку ў літаратурна-філасофскае рэчышча пасля сваіх палітычна-публіцыстычных вершаў "*Паклёпнікам Расіі*" і "*Барадзінская гадавіна*"(1831) у сумеснай з В. Жукоўскім брашуры "На ўзяцце Варшавы…". З гэтымі вершамі, адзін з якіх ("Паклёпнікам Расіі") быў напісаны ў адпаведнасці з жаданнем Мікалая I і прачытаны аўтарам цару яшчэ да публікацыі, Міцкевіч, трэба думаць, быў знаёмы і, верагодна, усведамляў, каго з заходнееўрапейскіх палітыкаў дакараў расійскі паэт за падтрымку польскага паўстання. Сярод іх Пушкін бачыў, хоць і не называў, эмігранта Міцкевіча, пра што можа дадаткова сведчыць верш "*Ён жыў між нас…*", напісаны ў 1834 г. у адказ на Міцкевічаву палітычную сатыру і пасланне "*Сябрам-маскалям*" (1834). Паводле верша, Міцкевіч для Пушкіна не толькі сябар, у час выгнання ў Расіі, а і вораг, але ўжо ў эміграцыі, прытым вораг не асабісты і не безнадзейны, бо дасць Бог — адумаецца. Заключныя радкі гэтага незакончанага твора развіваюць тэму ў хрысціянскім кірунку, сведчачы пра паглыбленне роздуму расійскага паэта над трагічнымі ў сваёй аснове абставінамі яго палітычнага разыходжання з Адамам, схільным не пераводзіць палеміку ў палітычнае рэчышча.

Аднак ні Міцкевіч, якога хвалявала незалежнасць яго забранай радзімы, ні Пушкін, патрыятызм якога лучыўся з расійскай дзяржаўнасцю, ніводзін з іх не мог, усведамляючы сваё прызначэнне, пайсці на прыніжэнне творчасці другога дзеля дагаджэння часовай палітычнай сітуацыі. Пушкін, называючы Міцкевіча "песняром Літвы", часта апеляваў да яго ў сваёй паэзіі ці ўводзіў у творы рэмінісцэнцыі з яго вершаў, а Міцкевіч, калі Пушкіна не стала, апублікаваў у французскім часопісе "*Le Globe*" (27 мая 1837 г.) за подпісам "сябар Пушкіна" пранікліва артыкул-некралог, прысвечаны вялікаму рускаму паэту.

Асабістае знаёмства і ўведванне мастацкіх здабыткаў адно аднаго, так бы мовіць, з першых рук падвяло абодвух паэтаў да ўзаемадзеяння і ўзаемаўплываў тэм і матываў у іх творчасці не так у межах залежнасці, як на ўзроўні схаванага дыялогу, палемікі, суперніцтва. Пры напісанні цыкла крымскіх санетаў

ALTANKA

Гурзуф Пушкіна і Міцкевіча

Міцкевіч меў перад сабою ўзор асваення Пушкіным усходняй тэматыкі — паэму “*Бахчысарайскі фантан*” і не прамінуў з захапленнем згадаць гэты твор у каментарыі да санета “*Пахавальня Патоцкай*”. Пушкін, у сваю чаргу, пасля выхаду ў Маскве Міцкевічавай кнігі “Санеты” (1826), адзін з першых у рускай паэзіі пачаў асвойваць гэтую строга рэгламентаваную класічную форму верша і напісаў своеасаблівы эталагічны цыкл з трох санетаў. Адзін з іх уяўляе сабой паэтычную гісторыю заходнееўрапейскага санетнага жанра, у якой першы тэрцэт цалкам прысвечаны “песняру Літвы” А.Міцкевічу.

У лютым 1828 г. А. Міцкевіч выдаў у Пецярбургу паэму “*Конрад Валенрод*”, і Аляксандр Сяргеевіч намерваўся яе перакласці. У яго нават быў рукапісны падрадковы пераклад. Аднак у часопісе “Московские ведомости” (1829. Ч. I) з’явіўся толькі ўрывак, або, дакладней, няпоўны пераклад “Уступу” да гэтай паэмы. Асноўнай прычынай таго, што рускі паэт спыніў пераклад, быў, відаць, макіавелізм паэмы, у якой “песняр Літвы” імкнуўся сцвердзіць права прыгнечанага на барацьбу, нават коштам пранікнення ў лагер ворага і часовага служэння яму дзеля будучай помсты.

Вольным назваў Пушкін свой пераклад балады Міцкевіча “*Czaty*”, даўшы ёй назву не “*Дозор*”, якая адпавядала б польскай, а “*Воевода*”. Пры захаванні сюжэтнай лініі арыгінала і яго асноўных рэаліяў Пушкін пайшоў на іншае строфабудаванне і рытмічную арганізацыю радкоў.

Адначасова з “Воеводой” Пушкін пераклаў у Болдзіне яшчэ адну баладу Міцкевіча — “*Trzech Budrysyw*” (“*Будрыс и его сыновья*”). На думку даследчыкаў, гэты пераклад рускага паэта вельмі блізкі да польскага арыгінала метрычна і інтанацыйна. Яшчэ больш беражліва ўзнавіў змест незакончага пушкінскага верша “*Воспоминание*” (“*Przypomnienie*”) Міцкевіч.

Перакладаючы тэкст рускага арыгінала, Міцкевіч імкнуўся не толькі да ўзнаўлення яго вобразаў і адценняў думкі, але і да захавання лексікі, нават коштам змен у паслядоўнасці выкладу вершаваных рэалій. Выбраўшы з медытатыўнай лірыкі Пушкіна найбольш блізкі да сябе па духу верш, навагрудскі геній пацвердзіў і свой паэтычны талент, і здольнасць пераўвасабляцца.

Такім чынам, Пушкін і Міцкевіч паказалі розныя падыходы да перакладу: Міцкевіч прыстасоўваўся да арыгінала, Пушкін прыстасоўваў арыгінал да сябе.

Ул. Мархель

